

УДК 373.5

ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ПРОФІЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ШКОЛАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ІНОЗЕМНИХ МОВ УПРОДОВЖ 1991–2011 РР.

Худзей О.О., к. пед. н.,
доцент кафедри полікультурної освіти і перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті проаналізовано зміст навчання профільних предметів (іноземна мова, література країни, мова якої вивчається поглиблено, країнознавство, ділова іноземна мова, технічний переклад тощо) у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов впродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. Встановлено, що зміст навчання іноземних мов у спеціалізованих школах з їх поглибленим вивченням охоплює позамовний, комунікативний і процесуальний компоненти. Констатовано, що мета вивчення профільних предметів підпорядковується загальній меті діяльності спеціалізованої школи – поглибленому вивченню іноземних мов, формуванню іншомовних компетенцій школярів тощо.

Ключові слова: зміст навчання іноземних мов, профільні предмети, іноземна мова, спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов.

В статье проанализировано содержание обучения профильных предметов (иностранный язык, литература страны, язык, которой изучается углубленно, страноведение, деловой иностранный язык, технический перевод и тому подобное) в специализированных школах с углубленным изучением иностранных языков на протяжении конца ХХ – в начале ХХІ вв. Установлено, что содержание обучения иностранных языков в специализированных школах с их углубленным изучением охватывает коммуникативный и процессуальный компоненты. Констатировано, что цель изучения профильных предметов подчиняется общей цели деятельности специализированной школы – углубленному изучению иностранных языков, формированию иноязычных компетенций школьников и тому подобное.

Ключевые слова: содержание обучения иностранных языков, профильные предметы, иностранный язык, специализированная школа с углубленным изучением иностранных языков.

Khudzey O.O. SEMANTIC ASPECTS OF STUDIES OF PROFILE OBJECTS IN THE SPECIALIZED SCHOOLS WITH DEEP STUDY OF FOREIGN LANGUAGES DURING 1991–2011 YEARS

In the article maintenance of studies of profile objects (foreign language, literature of country, the language of that is studied it is deep, country-specific studies, business foreign language, technical translation and others like that) is analyzed in the specialized schools with the deep study of foreign languages during the end of ХХ – beginning of ХХІ of century, that maintenance of studies of foreign languages in the specialized schools with their deep study embraces communicative and judicial components. For effective deep study of foreign language the special courses are of great importance (literature of country what language is studied deeply, region study, business language, technical translation). Their tasks are: formation of students' positive attitude to foreign language; mastering background knowledge; transformation language into a real tool acquisition of knowledge about modern European society; students mastering of practical vocabulary and grammar competencies based on real communicative situations; familiarizing students with the language of various professions, new concepts, terms; practical students mastering of technical foreign terminology; students mastering of practical translation in oral and written forms; development of students' skills of independent creative research work. It is established, that the aim of study of profile objects submits to the general aim of activity of the specialized school – deep study of foreign languages, forming of foreign competences of schoolchildren students mastering of practical translation in oral and written forms and others like that.

Key words: maintenance of studies of foreign languages, profile objects, foreign language, specialized school with the deep study of foreign languages.

Постановка проблеми. Зміст освіти – це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їхнього світогляду, моралі та поведінки, підготовку до суспільного життя і праці. Він повинен відповідати соціальному замовленню суспільства (завданням всебічного розвитку людини), забезпечувати високу наукову і практичну значущість навчального матеріалу, врахо-

увати реальні можливості процесу навчання (закономірності, принципи, методи, організаційні форми, рівень загального розвитку школярів, стан навчально-методичної та матеріальної бази школи), забезпечувати соціально детерміновану єдність у конструюванні та реалізації змісту освіти з позиції навчальних предметів, що вивчаються у школі [17, с. 91-93].

У цьому контексті зміст навчання іноземних мов у середній школі визначаєть-

ся соціально-економічним рівнем розвитку держави, а відтак соціальним замовленням щодо якості володіння підростаючим поколінням іноземною мовою. Він, як і структура шкільного курсу з іноземних мов, також визначається: комунікативними цілями і завданнями шкільного курсу з іноземних мов; варіативністю змісту навчання іноземних мов у різноманітних типах шкіл при вивченні першої та другої іноземної мови; кількістю годин, відведених на вивчення іноземної мови; віковими особливостями учнів на кожному етапі вивчення іноземної мови; наступністю між етапами навчання; міжпредметними зв'язками [13, с. 11].

Зміст навчання іноземних мов охоплює мовний (фонетика, орфографія, лексика, граматики) і мовленнєвий матеріал (тексти, діалоги, надфразові єдності, зразки спілкування, сфери, теми, ситуації спілкування), країнознавчу інформацію, методи та прийоми засвоєння навчального матеріалу.

Натомість О. Коваленко, узагальнивши спільні для всіх інтерпретацій змісту навчання складові, керуючись Державним стандартом базової і повної середньої освіти (іноземні мови) та «Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», обґрунтувала основні компоненти змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета. Було визначено такі три компоненти: позамовний, елементами якого є сфери спілкування, а також теми та ситуації, що визначаються цими сферами; комунікативний, який включає у себе мовний, мовленнєвий та соціокультурний навчальний матеріал (зміст навчального матеріалу); процесуальний, тобто процес навчання, у якому й реалізується його зміст [12, с. 14].

Ступінь розробленості проблеми.

Здійснений нами аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що важливий внесок у розгляд проблеми розвитку вітчизняної освіти і шкільництва в історичній ретроспективі зробили Л. Артемова, В. Кемінь, Л. Медвідь, О. Сухомлинська та ін. Історико-педагогічний аналіз діяльності навчальних закладів щодо здійснення іншомовної підготовки учнів дослідили Н. Борисова, Т. Калинюк, Т. Литньова та ін.

Загальні дидактичні аспекти процесу навчання висвітлено у працях В. Давидова, М. Данилова, І. Дичківської, А. Загвязинського, А. Колеченко, О. Пехоти, І. Підласого, Л. Пироженко, О. Пометун, М. Фіцулота ін.

Предметом досліджень низки науковців стала проблема навчання іноземних мов (Н. Басай, О. Бігич, Ю. Бориско, Н. Гальскова, О. Коваленко, Л. Морська, С. Ніко-

лаєва, В. Плахотник, В. Редько, Г. Рогова, Н. Склярєнко та ін.).

Мета статті – розкрити змістові аспекти навчання профільних предметів у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х рр. ХХ ст. проблема змісту навчання іноземних мов розв'язувалась, виходячи з усвідомлення його багатоконтентності та виділення у ньому предметного і процесуального аспектів. У цей період декларувалась комунікативна мета навчання іноземних мов. Виділялося кілька взаємопов'язаних функцій навчання іншомовного спілкування: пізнавальна (усне спілкування, спілкування через книгу, за допомогою письма є засобами здійснення пізнавальної діяльності); регулятивна (спілкування регулює поведінку людей, спонукає їх до взаємодії); ціннісно-орієнтаційна (спілкування сприяє формуванню поглядів і переконань особистості); етикетна (спілкування передбачає дотримання етикету, культури взаємодії людей). Вони мали реалізуватися через різні способи спілкування – говоріння у його діалогічній та монологічній формах, читання, розуміння мовлення інших людей на слух, письмо, які виступають цільовими комунікативним уміннями [10, с. 17].

Таким чином, до змісту навчального предмету «іноземні мови» входили:

- сфери комунікативної діяльності, теми, ситуації і програми їхнього розгортання, комунікативні і соціальні ролі, мовленнєві дії та матеріал тощо;

- мовний матеріал, правила його оформлення і навички оперування ним;

- комплекс спеціальних мовленнєвих умінь, які характеризують рівень практичного оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування і пізнання;

- система знань національно-культурних особливостей і реалій країни, мова якої вивчається, мінімум етикетних форм мовлення та вміння ними користуватися у різних сферах спілкування;

- загальні навчальні уміння, раціональні прийоми розумової праці, які забезпечують культуру навчально-пізнавальної діяльності школярів із засвоєння іноземної мови і самовдосконалення у ній.

Предметний компонент окреслювався як особистісно орієнтований. Орієнтуючись насамперед на моральні категорії, які становлять загальнолюдські цінності, і на розвиток в учнів широкого, гуманного погляду на світ, предметний зміст повинен відповідати потребам розвитку мовлення, забезпечуючи пізнавально-комунікативні на-

міри й інтереси школярів на різних етапах навчання. Тому при виокремленні змісту навчання методисти виходили з реальних комунікативних потреб дітей кожного конкретного віку у практичній, інтелектуальній, емоційній, етико-естетичній та інших сферах, а також з реальних умов користування ними іноземною мовою. Загалом, зміст предмету мав забезпечити школярам не лише можливість оволодіти ще одним способом спілкування, але й проникнути в нову національну культуру [8, с. 32-33].

Той мінімум, яким мають оволодіти учні, що навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах, визначається навчальною програмою. Кожний етап навчання характеризується не лише різною тематикою і обсягом навчального матеріалу для навчання спілкування, але й різноманітними методами, формами, видами навчальної діяльності відповідно до рівня розвитку учнів, їхніх інтересів та досвіду.

Крім цього, з початку XXI ст., при розробці змісту навчання іноземних мов в українських школах враховуються також «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», які визначають той рівень знань, умінь та навичок, якими повинні оволодіти учні у процесі вивчення мови, з метою використання її як засобу спілкування, і визначають рівні володіння мовленням на кожному етапі навчання.

Згідно із цим документом [9], вивчення іноземної мови спрямоване на формування лінгвістичних компетенцій, які включають лексичні, фонологічні, синтаксичні знання і вміння та інші параметри мови як системи незалежно від соціолінгвістичного значення їх варіантів та від прагматичних функцій їхньої реалізації. Лексична компетенція, що складається з лексичних і граматичних елементів, дає можливість використання мовного словникового запасу.

Відомо, що до 90-х рр. XX ст. чинні програми протягом кількох десятиліть були незмінними. Цьому сприяли умови монополії на освітню модель і методичну концепцію. Самі вчителі користувалися програмою не часто, адже вся інформація, наявна у них, дублювалася у навчально-методичних комплексах, особливо в книгах, призначених для вчителя, які мали для школи статус монопольних.

В умовах децентралізації системи освіти, становлення методичного плюралізму, схвалення творчої ініціативи суб'єктів навчально-виховного процесу актуальності набули питання створення програм навчання іноземної мови, які відповідали б вимогам часу та потребам підростаючого покоління. Відтак 1998 року у видавництві

«Перун» друком вийшли «Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Іноземні мови. 1-11 класи». Наступне видання програм відбулося у 2005 р. У цьому ж році вийшли «Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Друга іноземна мова. 5-12 класи», згодом, у 2006 р. – «Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Іноземні мови. 10-11 класи». Крім цього, для вивчення дисциплін варіативної складової (література Англії, література Америки, ділове англійське мовлення, країнознавство, науково-технічний переклад) спеціалізовані школи з поглибленим вивченням іноземних мов у своїй роботі керуються «Програмою для спеціалізованих шкіл з поглибленими вивченням іноземної мови. Література Англії та США. Країнознавство. Науково-технічний переклад. 10-11 кл.» (К. : «Перун», 1996 р.).

Програмами для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови [16] передбачено знання, вміння і навички, якими повинні оволодіти учні на кінець кожного року навчання. Згідно з цим документом, випускники спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов повинні:

- в аудіюванні: розуміти лінійну фактичну інформацію, що стосується загальних повсякденних тем, розрізняючи як основний зміст, так і специфічні деталі; розуміти значну частину багатьох ТВ програм на теми особистих інтересів, такі, як інтерв'ю, короткі лекції, новини, якщо мовлення відносно повільне й чітке; здогадуватися про значення незнайомих слів на теми, пов'язані зі сферою діяльності та інтересами;

- у говорінні: вміти логічно висловлюватися на знайому тему у межах своєї сфери діяльності; вміти досить вільно спілкуватися на знайомі теми, пов'язані з інтересами, без підготовки вступати у бесіду на незнайомі теми, викладати свою точку зору, виступаючи у дебатах, брати участь в офіційній дискусії на знайомі теми, під час якої відбувається обмін фактичною інформацією, даються інструкції, обговорюється розв'язання життєвих проблем;

- у читанні: вміти розуміти опис подій, почуттів і побажань в особистих листах на рівні, достатньому для регулярного листування, переглянути значні за обсягом тексти з метою отримання необхідної інформації, зібрати інформацію з різних частин тексту або різних текстів з метою виконання поставленого завдання;

- у письмі: вміти написати резюме, доповідь і досить упевнено викласти свої погляди щодо зібраної фактичної інформації

про знайомі, звичайні та незвичайні речі в межах своїх інтересів, передавати інформацію та думки/ідеї як на абстрактні, так і на конкретні теми, перевіряти й запитувати інформацію, формулювати проблему з належною точністю, писати особисті листи й записки із запитом про надання термінової інформації, підкреслюючи пункти, що вважаються важливими.

У зв'язку з переходом на одинадцятирічний термін навчання було прийнято рішення про те, що зміни стосуватимуться лише програм одинадцятого року навчання. Десятикласники навчаються за чинними програмами.

Для ефективного поглибленого навчання іноземної мови велике значення мають спецкурси (література країни, мова якої вивчається поглиблено, країнознавство, ділова іноземна мова, технічний переклад). Їх завданням є: формування в учнів позитивного ставлення до іноземної мови; опанування фоновими знаннями; перетворення мови на реальний інструмент набуття знань про сучасне європейське суспільство; практичне оволодіння учнями лексичними і граматичними компетенціями на базі реальних комунікативних ситуацій; ознайомлення учнів з мовою різних професій, новими поняттями, термінами; практичне оволодіння учнями технічною термінологією іноземної мови; практичне оволодіння учнями перекладом в усній і писемній формах; формування в учнів умінь самостійної пошукової креативної роботи [11, с. 22].

Проаналізуємо їх зміст.

Мета вивчення курсу ділового мовлення у старших класах спеціалізованих шкіл підпорядковується основній меті навчання іноземної мови, а саме оволодінню ІМ як засобом спілкування, способом двомовного і двокультурного саморозвитку, розвитку здібностей учнів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Вивчення цього спецкурсу передбачає:

а) навчання усного діалогічного і монологічного мовлення у тематичних рамках бізнес-сфери;

б) навчання читання текстів публіцистичного і науково-популярного характеру з метою отримання інформації з теми на рівні повного або часткового розуміння;

в) розвиток основ культури й етикету ділового письма та ознайомлення із міжнародними стандартами ведення ділової документації;

г) систематизація набутого за попередні роки вивчення мовного граматичного матеріалу, необхідного для навчання ділового спілкування;

д) збагачення лексичного запасу шляхом розширення ситуацій спілкування у діловій сфері.

Зміст навчальної дисципліни складає низка тем, які відображаються у мовленнєвих ситуаціях та письмі. Ними є «Знайомство з діловим партнером», «Розмова по телефону», «Ділова поїздка», «В офісі», «Структура компанії. Стилі управління», «Пошук роботи. Працевлаштування», «Гуртова та роздрібна торгівля. Укладання договорів купівлі-продажу», «Маркетинг та реклама», «Гроші. Банк», «Захист прав споживача», «Бізнес та захист довкілля», «Як розпочати власний бізнес».

У межах курсу пропонувалося розглянути такі мовленнєві ситуації, як зустріч, знайомство, привітання, подяка, прощання, форми звертання у країнах, мова яких вивчається; правила ведення телефонної розмови, замовлення по телефону квитків, місць у готелі; прибуття до країни, на митниці, в аеропорту, розклад руху; обов'язки секретаря, засідання, робота офісу; ознайомлення з фірмою, види компаній, форми організації бізнесу, різні стилі управління, дух організації, обов'язки керівника; оголошення про роботу, в бюро працевлаштування, співбесіда з керівником організації; гуртова та роздрібна торгівля, продаж товарів; реклама товарів і послуг, продаж товару, рекламні агенти, кар'єра в рекламному бізнесі; гроші, платежі, розмови у банку; продаж товару, скарги на продукцію, права споживача; забруднення навколишнього середовища, безпека виробництва; створення фірми, плани роботи організації.

Зміст навчання письма у межах курсу ділового іншомовного спілкування передбачав підготовку учнів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов до заповнення автентичних офіційних бланків, анкет, формулярів; написання резюме та офіційних листів (лист-запит інформації, лист-подяка, лист-запрошення, лист-привітання, лист-заява, рекомендаційний лист, лист-пропозиція, лист-реклама, лист-нагадування, лист-скарга), складання і написання інструкцій та розпоряджень, коротких письмових повідомлень, оголошень, інформаційних листків та невеликих статей до шкільних газет; підготовки і представлення схем, таблиць, діаграм; опису й інтерпретації подій, явищ, фактів [2].

Метою вивчення технічного перекладу є навчання учнів базових принципів перекладу. Учні ознайомлюються з теоретичними засадами письмового перекладу та перекладацького аналізу тексту; практично оволодівають лексичними, лексико-граматичними засобами перекладу, вчать робити

перестановки стягнення тощо. Практичною метою курсу є удосконалення набутих знань і навичок з англійської мови, удосконалення вмінь учнів використовувати різні типи читання для розуміння тексту, одержання інформації та правильного перекладу; поглиблення їх знань з граматики, розширення лексичного запасу. Виховна мета полягає у тому, що в процесі навчання учні набувають знань, які доповнюють уже наявні для формування світогляду, наукових переконань, працьовитості, відбувається духовне, емоційне збагачення; набуті знання роблять учнів небайдужими до проблем навколишнього середовища, суспільства; допомагають звикнути до думки про необхідність брати активну участь у побудові суспільства. Уроки технічного перекладу володіють і розвивальним потенціалом, адже сприяють розвиткові вміння слухати інших, бути толерантними до інших учнів та їх думок, висловлювати й обґрунтовувати власну точку зору, самореалізовуватись. Освітня мета курсу полягає у наданні учням можливості здобувати знання з різних галузей, формувати навички й уміння у читанні, користуванні мовою як засобом спілкування, перекладі рідною мовою [7, с. 5-6].

Оскільки йдеться про спецкурс, то, безперечно, протягом означеного періоду педагогі творили й користувалися різними його програмами, які мали не лише відмінності, але й спільні риси (програми авторства В. Булгакової (2003) [5] та Г. Власенко (2009) [7]). Відразу зазначимо, що перша охоплює дворічний термін навчання, друга – річний. Їх аналіз дає підставу констатувати, що у першій з програм більше уваги приділяється практичним аспектам перекладу, оформленню окремих документів, застосуванню у процесі перекладу комп'ютерних технологій. Друга програма має міждисциплінарний характер; у ній багато уваги приділяється вивченню окремих проблем у галузі науки й техніки і на цій основі формування вмінь та навичок технічного перекладу.

Навчання країнознавчого матеріалу у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов відбувається паралельно з формуванням комунікативної компетенції учнів. Відтак оволодіння іноземною культурою відбувається через іноземну мову, а навчання іноземної мови – у т. ч. й на матеріалі країнознавства [15].

Зміст курсу «Країнознавство» включає відомості з фізичної географії та історії країн, мова яких поглиблено вивчається, дані про їх політичну систему, культуру, національні звичаї і традиції, соціальне життя, економіку, засоби масової інформації, освіти і науку тощо.

Мета курсу «Література країни, мова якої вивчається поглиблено» полягає в наданні учням уявлення про те, як історично складалася література, які жанри формувалися у різні історичні періоди, наскільки вони були популярні в сучасників і як впливали на формування моралі і культури. Вивчення кожного періоду (Середньовіччя, Відродження, XVII століття, Просвітництво тощо) передбачає ознайомлення з історико-соціальними характеристиками епохи, узагальненим аналізом творчості письменників, які визначили колорит, стиль і літературний рівень свого часу, різними літературними жанрами тощо [6].

Так, курс «Література Німеччини» [3] передбачає ознайомлення учнів з творчістю Й. Гете, братів Грімм, Е. Гофмана, Г. Гайне, Ф. Ніцше, Т. Манна, С. Цвейга, Е.М. Ремарка, Б. Брехта, А. Зегерс та ін.

У курсі «Література Франції» [1] вивчаються твори Ф. Рабле, Ж. Мольєра, Ж. де Лафонтена, Вольтера, Д. Дидро, Ж.-Ж. Руссо, В. Гюго, Ж. Санд, Стендаля, О. де Бальзака, Е. Золя, Р. Роллана, М. Пруста, А. де Сент-Екзюпері, Е. Дрюона, Ж.-П. Сартра та ін.

У межах «Літератури Англії» [6] вивчається творчість Т. Мора, В. Шекспіра, Д. Дефо, Дж. Свіфта, Р. Бернса, Дж. Байрона, В. Скотта, Ч. Діккенса, Ш. Бронте, Р. Стівенсона, О. Вайльда, Р. Кіплінга, Г. Гріна, Дж. Олдріджа, Д. Лессінг та ін.

Висновки. Отже, зміст навчання іноземних мов у спеціалізованих школах з їх поглибленим вивченням охоплює позамовний, комунікативний і процесуальний компоненти, тісно між собою пов'язані. Вони реалізуються на уроках іноземної мови, а також засобами спецкурсів (література країни, мова якої вивчається поглиблено, країнознавство, ділова іноземна мова, технічний переклад тощо). При цьому мета вивчення названих спецкурсів підпорядковується загальній меті діяльності спеціалізованої школи – поглибленому вивченню іноземних мов, формуванню іншомовних компетенцій школярів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байов С. «Література Франції»: програма спецкурсу для класів з поглибленим вивченням французької мови / С. Байов, О. Шмельов // Іноземна мова у середніх навчальних закладах. – 2003. – № 4. – С. 39-43.
2. Біленька О. Програма курсу ділового спілкування / О. Біленька, А. Павлюк, О. Чепуріна // Іноземна мова у середніх навчальних закладах. – 2003. – № 4. – С. 23-31.
3. Булгакова В. «Література Німеччини»: програма спецкурсу для класів з поглибленим вивченням німецької мови / В. Булгакова // Іноземна мова у середніх навчальних закладах. – 2003. – № 4. – С. 35-37.

4. Булгакова В. «Країнознавство»: програма спецкурсу для класів з поглибленим вивченням німецької мови / В. Булгакова, Т. Чепурна // *Іноземна мова у середніх навчальних закладах*. – 2003. – № 4. – С. 34-35.
5. Булгакова В. Програма спецкурсу «Технічний переклад» / В. Булгакова // *Іноземна мова у середніх навчальних закладах*. – 2003. – № 4. – С. 32-33.
6. Вертипорох Н.Г. Спецкурс «Література Англії». 10 клас / Н.Г. Вертипорох, С.Г. Мигаль. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 272 с.
7. Власенко Г. М. Науково-технічний переклад. 10 клас / Г.М. Власенко, І.О. Власенко, О.О. Сердюк. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 80 с.
8. Гальскова І.Д. К проблеме содержания обучения иностранным языкам на современном этапе развития школы / И.Д. Гальскова, Э.И. Соловцова // *Иностранные языки в школе*. – 1991. – № 3. – С. 31-35.
9. Жеренко Н.С. Індивідуалізація навчання аудіювання учнів молодших класів шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов (англійська мова): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Н.С. Жеренко. – К., 2000. – 20 с.
10. К проблеме базового уровня образования по иностранным языкам / И. Л. Бим, М. З. Биболетова, М. Л. Вайсбурд, О. З. Якушина // *Иностранные языки в школе*. – 1990. – № 5. – С. 16-25.
11. Коваленко О. Використовувати іноземну мову на професійному рівні / О. Коваленко // *Іноземна мова у середніх навчальних закладах*. – 2003. – № 4. – С. 21-22.
12. Коваленко О. Світові тенденції навчання іноземних мов у початковій школі та їх реалізація в Україні / О. Коваленко // *Іноземні мови в сучасній школі*. – 2012. – № 1. – С. 13-15.
13. Коваленко О. Удосконалення системи шкільної іншомовної освіти в контексті соціально-педагогічних трансформацій освітнього простору України / О. Коваленко // *Іноземні мови в навчальних закладах*. – 2007. – № 4. – С. 9-16.
14. Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній 12-річній школі // *Книга вчителя іноземної мови: [довідково-методичне видання]* / Упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна. – Харків : ТОР-СІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 45-52.
15. Програма для спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземної (англійської) мови. Країнознавство. 10-11 класи (Рекомендовано Міністерством освіти і науки) // *Іноземна мова у середніх навчальних закладах*. – 2003. – № 3. – С. 52-60.
16. Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови 1-12 клас // *Книга вчителя іноземної мови: [довідково-методичне видання]* / Упоряд. О.Я. Коваленко, І.П. Кудіна. – Харків : ТОР-СІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 213-239.
17. Фіцула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М.М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с. (Альма-матер).